

УДК 811.111+811.161.1'25'37

Евеліна Боєва

**ІНТЕРПРЕТАЦІЯ АВТОРСЬКОГО
ОНОМАСТИКОНУ В ЛІТЕРАТУРНОМУ
ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
(на матеріалі фентезійних творів Дж. К. Ролінг)**

У статті розглядаються питання взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємозумовленості різноманітних груп онімів у контексті фентезійних творів англійської письменниці Дж. К. Ролінг. З'ясовано стратегії перекладу антропонімів, топонімів, ідеонімів англійської мови українською та російською мовами; встановлено значення онімів як образотворчих одиниць у художньому тексті.

Ключові слова: антропонім, ономастичний простір, топонім, ідеонім, калька, транскрипція, транслітерація.

В статье речь идет о взаимосвязи, взаимозависимости и взаимообусловленности различных групп онимов в контексте приведенной жанра фэнтези английской писательницы Дж. К. Ролинг, а также о способах передачи антропонимов, топонимов, идеонимов с английского языка на русский и украинский. Исследование расширяет представление об англоязычной картине мира, о функциях собственных имён в художественном тексте.

Ключевые слова: антропоним, ономастическое пространство, топоним, идеоним, калька, транскрипция, транслитерация.

The article deals with the interrelation, interdependence and intercorrelation of different groups of onyms used in the fantasy books of the English writer J. K. Rowling as well as with the methods of translation of antroponyms, toponyms and ideonyms from English to Russian and Ukrainian. The analysis was done on the material collected from the Harry Potter books.

Key words: antroponym, onomastic space, toponym, ideonym, calque, transcription, transliteration.

Сьогодні у царині перекладу наявний інтерес до проблеми перекладу онімів — антропонімів, топонімів, етнонімів, міфонімів тощо, однак найбільшу зацікавленість викликають питання відтворення у перекладі оказіональних власних назв — характеристик персонажів. В умовах суцільної популяризації англійської культури та наявності великої кількості друкованої продукції англійською мовою існує постійний попит на її адекватний переклад.

Як відомо, художній текст — самодостатня, довершена система взаємодії усіх його компонентів, серед яких мають місце оніми, що є важливим чинником авторського стилю. Власні імена через свою високу інформативність, метафоричність, потенційну здатність до алюзій стали об'єктом багатьох досліджень таких відомих українських і російських ономастів, як Ю. О. Карпенко, Є. С. Отін, А. В. Калінкін, А. В. Суперанська, Н. В. Алєйнікова, О. О. Бученкова, Д. Б. Гудков. Сучасні наукові розвідки у галузі літературного перекладу спираються на наукові традиції, започатковані С. Н. Булгаковим, А. Вежицькою, О. Ф. Лосєвим, Л. В. Успенським, К. І. Чуковським, В. В. Виноградовим, Я. І. Рецкером. Як зазначає Л. В. Бублейник, «досконалий художній переклад має велике значення для більш глибокого осмислення оригінального тексту» [1, с. 5].

Метою представленої розвідки є встановлення характеру та значення онімів як образотворчих одиниць у циклі романів Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера та особливостей їх перекладу з англійської на російську та українську мови. Мета роботи зумовила постановку наступних дослідницьких завдань: дослідити середовище функціонування різних груп онімів у творах; встановити об'єм і структуру онімних сполучень; систематизувати їх; встановити онімні відповідники в текстах перекладів та способи їх передачі в російській та українській мовах; виявити особливості взаємодії компонентів сполук (антропонімів з онімами інших категорій) в оригіналі, а також в текстах перекладів.

На конференції «Наука об именах: перспективы развития ономастики», що відбулася в Москві в 1991 р., в доповіді професора Ю. О. Карпенка було окреслено завдання розширити дослідницьку базу поетичної ономастики, причому не лише за рахунок звернення до класиків, але й до творчості сучасних письменників. В рамках вирішення цього завдання знаходиться представлена робота, що досліджує онімний простір та стратегії передачі онімів, вжитих у творах сучасної англійської письменниці Дж. К. Ролінг.

Дослідження виконано на матеріалі онімних сполучень (антропонім + ідеонім або антропонім + топонім), отри-

маних методом суцільної вибірки з текстів Дж. К. Ролінг «Harry Potter and the Philosopher's Stone», «Harry Potter and the Chamber of Secrets», «Harry Potter and the Prisoner of Azkaban», «Harry Potter and the Goblet of Fire», «Harry Potter and the Order of the Phoenix», «Harry Potter and the Half-Blood Prince», а також їх перекладів на російську та українську мову.

Зазначимо, що теорії та практиці перекладу власних імен присвячено роботу Д. І. Єрмоловича [3]. А. Г. Гудманян дослідив формальну структуру чужомовних онімів у динаміці їх засвоєння українською мовою [2]. Дослідженню функціонування імен власних у поетичному тексті присвячені роботи В. Н. Михайлова [6], Ю. О. Карпенка [5], В. М. Калінкіна [4] та ін. Вони спрямовані, головним чином, на дослідження функціонування імен власних у просторі художнього тексту. Тим не менше, кількість робіт, присвячених дослідженню літературної ономастики, а особливо ономастичного простору певного автора і твору залишається невеликою, що розкриває перед дослідником майже необмежене поле можливостей.

Результати проведеного дослідження підтверджують, що роль онімів в оригіналі не зводиться до простої ідентифікації персонажів, об'єктів, предметів, географічних назв та реалій світу, створеного фантазією письменниці; а виступаючи в сполученнях, взаємопідсилюють вплив на читача і допомагають розкрити задум автора. Нами було виявлено 30 онімних сполучень, у яких функціонує 51 антропонім, що становить 12 % від загального числа антропонімів досліджуваних текстів. Антропоніми цієї групи, як правило, використовуються на позначення персонажів епізодичних, характер яких в оригіналі глибоко розкривається саме завдяки їх сполученню з іншими іменами власними. В даному випадку топоніми та ідеоніми формують контекст антропонімів; контекст, що впливає на них, і, що важливіше, зазнає відповідного впливу.

Розглянемо виділені категорії більш докладно. Найбільша, що налічує 23 сполучення, має в структурі антропонім + ідеонім / топонім (під ідеонімом тут і далі розуміємо окремих об'єкт або реалію духовної і/ або матеріальної культури. — Е. Б.). Антропонім цієї групи може називати автора або твор-

ця предмету, означеного ідеонімом. Одним з перших таких персонажів є, наприклад, автор чаклунської шкільної книжки *Magical Drafts and Potions* / «Магіческие отвары и зелья» / «Магічні зілля й настійки». Ім'я автора — *Arsenius Jigger* / *Жиг Мышьякофф* / *Арсеніус Джигер*. *Arsenius* — ім'я occasionальне і в оригіналі створює у читача фонетичні асоціації до слова *arsenic* — миш'як, а *jigger* — ємкість для рідини, тобто в буквальному значенні *Arsenius Jigger* — Бокал Миш'яку.

Наступний приклад — також автор книжки, що має назву *Fantastic Beasts and Where to Find Them* / «Фантастические звери: места обитания» / «Чарівні звірі і де їх знайти». Ім'я автора — *Newt Scamander* / *Ньют Саламандер* / *Ньют Скамандер*. *Newt* — тритон, *Scamander* — ім'я occasionальне і створює фонетичні асоціації до слова *salamander* — саламандра, отже буквально *Newt Scamander* — Тритон Саламандрський. До цієї ж групи можна віднести виробника засобу для укладання волосся, прізвище якого — *Sleekeazy*, а назва засобу — *Sleekeazy's Hair Potion* / *снадобье «Простоблеск»/ пригладжувальне зілля*. *Sleekeazy* — це композит, який можна розбити на два слова: *Sleek* — гладенький, блискучий та *eazy* — легкий для розчісування, слухняний. Антропонім цієї групи може також виступати у тісній взаємодії з професією чи місцем роботи, на позначення якої виступає ідеонім. Одним з таких прикладів є кореспондентка газети *Daily Prophet* / «Ежедневный пророк» / «Щоденний віщун», ім'я якої — *Rita Skeeter* / *Рита Скитер* / *Рита Скитер*. *Skeeter* — сленгова скорочена форма від *mosquito* — комар, москіт. Звісно, кореспонденти-папараці можуть бути такими ж причепливими та уїдливіми, як комарі!

Таким чином, можна зробити висновок, що для передачі ідеонімів — складової частини онімного поєднання перекладачі використовують калькування, а для передачі антропонімів — транскрипцію / транслітерацію чи калькування. Проте, перекладачі іноді «зловживають» засобом калькування, внаслідок якого частково втрачається національно-культурна самобутність оригінального літературного твору і навіть утворюються курйозні випадки перекладу. Порівняймо: англ. *Professor Sprout* — рос. профессор *Пропост* (пер.

Ю. Мачкасова); *професор Спаржелла* (пер. М. Співак); *професор Стебель* (пер. Н. Літвінової), *професор Росток* («народний» переклад в Інтернеті). Аналогічним є механізм перекладу авторських оказіоналізмів-стяжінь на кшталт: англ. *Professor Qiurrel* (squirrel + quarrel) — рос. *профессор Белка* (пер. М. Співак); англ. *Proffesor Oliver Wood* — рос. *профессор Оливер Древ* (пер. М. Співак) (невиправдана алюзія на персонажа книги Дж. Р. Толкієна).

Антропонім у романі Дж. К. Ролінг може також називати власника закладу, означеного топонімом. Так, наприклад, власницею магічної крамниці одягу *Robes for All Occasions* /«Одежда на все случаи жизни»/«Мантії для всіх оказій» є мадам *Malkin*/Малкін/Малкін. Прізвище *Malkin*, ужите Дж. К. Ролінг в іронічному сенсі, оскільки насправді крамниця, що є зразково-процвітаючою, означає «опудало», «нечепура». До цієї ж підкатегорії можна віднести і сполучення антропоніма *Ambrosius Flume*/Амброзиус Флюм/Амброзії Флум з топонімом *Honeydukes*/«Сладкое королевство»/«Медові руці». *Ambrosius Flume* — засновник цукерні *Honeydukes* (буквально «Медове герцогство»). *Ambrosius* — алюзія до знаменитої амброзії, напою богів, що вважався найсолодшим і найсмачнішим з усіх, а *flume* — вузький тунель, канал, яким тече рідина. Об'єднавши обидва імені, отримуємо постачальника солодошів.

Наступна категорія налічує п'ять сполучень, які мають структуру два антропоніми + ідеонім/топонім. Антропонім цієї групи може означати власника закладу, позначеного топонімом. Так, наприклад, крамницю чорної магії було названо прізвищами її засновників *Borgin and Burkes*/«Горбин и Бэркес»/«Борджин і Беркс», причому в оригіналі обидва імені є іменами алюзивними. Можна припустити, що *Borgin* — алюзія до родинного прізвища Борджія, відомої італійської родини іспанського походження, деякі представники якого уславилися аморальним способом життя, жадобою влади та вбивствами. *Burkes* — алюзія до не менш знаного британського вбивці, який увійшов до історії, вбиваючи і продаючи тіла вбитих ним людей медичним школам для проведення експериментів. До цієї підгрупи також відносимо імена засновників ма-

гічної книгарні *Flourish and Blotts*/«Флоріш и Блоттс»/«Флоріш і Блотс». *Flourish* у перекладі з англійської — красивий літературний вираз, літературна прикраса; *blot* — чорнильна пляма.

Наступна категорія — чотирискладова і налічує один приклад, у складі якого один антропонім і три топоніми. Антропонімом виступає родинне прізвище найкращого друга Гаррі Поттера, а топоніми позначають будинок, в якому мешкає його родина, а також селище і пагорб поблизу. *Weasley/Уизли/Візлі* — оказіональний антропонім, що в оригіналі викликає фонетичні асоціації до слова *weasel* — куниця. За словами Дж. К. Ролінг, куниці вважаються символом нещастя. Це певним чином відображається на сімействі Візлі, оскільки вони дуже бідні. Крім того, одного разу Рона Візлі назвали *Weasel*, причиною тому слугувала його неймовірна невдача у важливому матчі магічної гри. Письменниця пояснила: «Рон Візлі (найкращий друг Гаррі Поттера) — єдиний з трьох головних персонажів, чиє прізвище було незмінним від самого початку до кінця. В Британії куниця має погану репутацію, як тварина, що приносить нещастя. Однак, з дитинства мені подобалися ці тварини, і я вважаю, що вони зовсім не такі зловісні, якими їх зображають» [9]. Сімейство Візлі живе в будинку, що називається *the Burrow*/«Нора»/«Барліг», поблизу селища *Otterby St. Catchpole/Оттеру-Сент-Кечпол/Оттері-Сент-Кечпол* та пагорба *Stoadshead Hill/Стотсхед Хилл/Горностаєва Голова*. Куниці живуть в норах, *otter* — видра, а *stoat* — горностай, обидві тварини є представниками сімейства куниць. Крім того, патронусом (магічною істотою, що є проекцією найпотужніших щасливих переживань і думок) дівчини Рона Візлі є саме *otter* — видра.

Остання категорія налічує один приклад і складається з сімнадцяти антропонімів, поєднаних одним ідеонімом. Антропоніми позначають темних чарівників, прибічників найстрашнішого чорного мага, які об'єдналися у своєрідну спілку, що називається *Death Eaters*/«Пожиратели смерти»/«Смертежері». Серед антропонімів, що складають цю групу, можна як приклади навести такі: *Alecto/Алектто/Алектто* — в грецькій міфології одна з фурій. Її ім'я похідне від

грецького «alektos», що означає «нестримна в люті»; Dolohov/Долохов/Дологов — алюзія до бунтівника і розбишаки з «Війни та миру» Л. Толстого; *Fenrir Grayback*/Фенрир Сивий/Фенрір Грейбек — ім'я лідера вовкулаків, Grayback виступає на позначення домінуючого самця, а Fenrir в скандинавській міфології був гігантським монстром у вигляді вовка. Також можлива алюзія до вовка, якого звали Fenris Ulf, персонажа Льюїса. До цієї групи також відносимо родинні прізвища *Lestrangle*/Лестрейндж/Лестранж та *Malfoy*/Малфой/Мелфой. *Lestrangle* в перекладі з французької означає «сторонній», «дивний»; ім'я найбільш яскравої представниці сімейства *Bellatrix* /Беллатриса /Белатриса походить з латини і означає «жінка-воїн»; ім'я її родича *Rabastan*/Рабастан/Рабастан в перекладі з арабського означає «голова змії». Родинне прізвище *Malfoy*/Малфой/Мелфой в перекладі з французької означає «невіра», «недовіра»; ім'я голови сімейства *Lucius*/Люціус/Люціус — алюзивне до імені прислужника Брута з Шекспірівського «Юлія Цезаря», оскільки Луціус Мелфой так само, як Шекспірівський Луціус був слугою заколотника і підступного вбивці, який таємно організував змову проти близької людини, наставника. *Lucius* також викликає фонетичні асоціації до ім'я сатани Люцифер. Сина Люціуса Мелфоя звати *Draco*/Драко/Драко, що походить з латини і означає «змія», «дракон».

Отже, можна зробити наступні висновки: 1) роль онімів у художньому тексті не зводиться лише до ідентифікації персонажів, їх завдання — максимально розкрити образ за допомогою мінімальних засобів; 2) онімна синергія — потужний засіб короткої і максимально інформативної характеристики, виступає як засіб створення фону, на тлі якого функціонують головні персонажі; 3) ідеоніми в російському та українському перекладі передаються в основному калькуванням, а топоніми — транскрипцією / транслітерацією; 4) в оригіналі антропоніми, що формують онімні сполуки, — оказіональні (викликають фонетичні асоціації) або алюзивні (асоціації до певного міфічного, літературного, історичного персонажу); 5) в перекладах на російську та українську мови оказіональні антропоніми, як правило, втрачають здатність викликати

фонетичні асоціації у читача, оскільки передаються в основному транскрипцією / транслітерацією, що в результаті призводить до певної втрати яскравості образу персонажу; б) онімна синергія відіграє значну роль в фентезійних творах Дж. К. Ролінг, оскільки 12 % від загальної кількості всіх антропонімів формують синергетичні сполуки.

Аналіз робіт з літературної ономастики та ономастики перекладу свідчить про значні перспективи подальшого дослідження онімного та, зокрема, антропонімного простору художніх творів. Адже в контекстуальному висловлюванні антропонім, пронизуючи текстову структуру, надає художньому дискурсу експресивності, колоритності та багатомірності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бублейник Л. В. Проблематика художнього перекладу: семантико-стилістичні аспекти / Людмила Василівна Бублейник. — Луцьк: Терен, 2009. — 68 с.
2. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі: Автореф. дис. ... доктора філол. наук/ А. Г. Гудманян. — К., 2000. — 29 с.
3. Ермолович Д. И. Имена собственные. Теория и практика межъязыковой передачи на стыке языков и культур/ Д. И. Ермолович. — М.: Валент, 2005. — 416 с.
4. Калинин В. М. Теоретические основы поэтической ономастики: Автореф. дис. ... доктора филол. наук/ В. М. Калинин. — Киев, 2000. — 37 с.
5. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе / Ю. А. Карпенко // Филологические науки. — 1986. — № 4. — С. 34–40.
6. Михайлов В. Н. Собственные имена как стилистическая категория в русской литературе/ В. Н. Михайлов. — Луцк, 1965. — 56 с.
7. Ролінг Дж. Гаррі Поттер і Філософський камінь / Пер. В. Морозова; Дж. Ролінг. — К.: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2002. — 200 с.
8. Роулинг Дж. Гарри Поттер и философский камень // Дж. Роулинг; Пер. М. Спивак. — М.: ЭКСМО, 2002. — 200 с.
9. 1999 Accio Quote!, the largest archive of J. K. Rowling interviews on the web. files. — Ел. пєсупс: <<http://www.accioquote.org/articles/list1999.html>>

Стаття надійшла до редакції 24 березня 2014 р.